

Εισαγωγή

Οι στάσεις της ελληνικής κοινωνίας προς τα άτομα με αναπηρίες δεν είναι ιδιαίτερα θετικές. Παρ' όλο που δεν υπάρχουν ακόμη πολλές εμπειριστατωμένες μελέτες, φαίνεται ότι υπάρχει μία τάση, κυρίως σε επαγγελματίες του χώρου, για αναθεώρηση των μέχρι τώρα κυρίαρχων αντιλήψεων σχετικά με την εκπαίδευση και την αποκατάσταση, του συγκεκριμένου πληθυσμού (Kordoutis και συν. 1995). Ωστόσο, η αποδοχή, η αναγνώριση και η υποστήριξη πτυχών της καθημερινής ζωής των ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι ένας στόχος που δεν έχει ακόμη επιτευχθεί με το ελληνικό κοινό.

Όσο αφορά το θεσμικό πλαίσιο, τα θέματα που αφορούν την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα ρυθμίζονται από τον νόμο 2817/2000. Σύμφωνα με αυτόν:

Οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να φοιτούν:

α) Στη συνήθη σχολική τάξη με παράλληλη στήριξη από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής, ο οποίος υπηρετεί στα Κ.Δ.Α.Υ. ή στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και ορίζεται από το Κ.Δ.Α.Υ..

β) Σε ειδικά οργανωμένα και κατάλληλα στελεχωμένα τμήματα ένταξης που λειτουργούν μέσα στα σχολεία της γενικής και τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης.

12. Όταν η φοίτηση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στα σχολεία του κοινού εκπαιδευτικού συστήματος ή στα τμήματα ένταξης καθίσταται ιδιαίτερος δύσκολη, λόγω του είδους και του βαθμού του προβλήματός τους, η εκπαίδευση των παιδιών αυτών παρέχεται:

---

* Η Δρ. Καρέλλου Ιωάννα εργάζεται ως κοινωνική λειτουργός στο 1^ο ειδικό δημοτικό σχολείο Κέρκυρας.

- α) σε αυτοτελή σχολεία ειδικής αγωγής,
- β) σε σχολεία ή τμήματα που λειτουργούν είτε ως αυτοτελή είτε ως παραρτήματα άλλων σχολείων σε νοσοκομεία, κέντρα αποκατάστασης, ιδρύματα αγωγής ανηλίκων ή ιδρύματα χρονίως πασχόντων ατόμων, εφόσον οι διαβιούντες ή νοσηλευόμενοι σε αυτά είναι παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες,
- γ) στο σπίτι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Στην περίπτωση αυτήν μπορεί να χρησιμοποιείται και το σύστημα της τηλε-εκπαίδευσης. Τα άτομα αυτά εκπαιδεύονται από το προσωπικό των Κ.Δ.Α.Υ. ή σχολικής μονάδας ειδικής αγωγής, το οποίο διαθέτει την κατά περίπτωση αναγκαία εξειδίκευση.

Η εφαρμογή του νόμου ωστόσο, δεν ανταποκρίνεται στην σημερινή πραγματικότητα. Το γεγονός αυτό δημιουργεί μεγάλα προβλήματα στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες αφού στερούνται έτσι της δυνατότητας μιας ουσιαστικής ειδικής αγωγής που θα τους βοηθούσε ώστε να αναπτύξουν τις ικανότητες τους.

Στάσεις προς τα άτομα με αναπηρίες

Όπως προαναφέρθηκε δεν υπάρχουν πολλές εμπειρικές μελέτες για τις στάσεις των Ελλήνων προς τα άτομα με αναπηρίες. Σε μια συγκριτική μελέτη των Jacques και συν. (1969) στην Δανία, την Ελλάδα και την Αμερική. οι έλληνες συμμετέχοντες εξέφρασαν τις πιο αρνητικές στάσεις προς τα άτομα με αναπηρίες. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώθηκαν και από μια μεταγενέστερη έρευνα των Sieka και συν. (1973) που εξέτασαν τις στάσεις σπουδαστών από τις παραπάνω τρεις χώρες. Μαθητές, φοιτητές και εκπαιδευτικοί Α/θμιας εκπαίδευσης της Θεσσαλονίκης σε μελέτη των Sakadami – Angeloroulou και συν. (1994) εξέφρασαν αρνητικές στάσεις προς την ένταξη των μαθητών με ειδικές ανάγκες στα κανονικά σχολεία. Σε άλλη μελέτη οι στάσεις των δασκάλων ειδικής και κανονικής εκπαίδευσης προς την ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες σε κανονικά σχολεία ήταν γενικά ουδέτερες (Padeliadou & Lampropoulou, 1997).

Σε αντίθεση, οι Petridou και συν. (1990) αναφέρουν ότι το 96% επαγγελματιών και γονέων πιστεύουν ότι τα παιδιά με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να ενσωματώνονται στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης, μια αμυδρή αλλαγή προς μια πιο θετική κατεύθυνση καταγράφεται από δυο μελέτες που πραγματοποιήθηκαν στην Κρήτη και εξέτασαν στάσεις γονέων, επαγγελματιών (Sevrisarianos, 1996) και εργοδοτών (Αρώνη & Hegarty, 1997).

Το 2004 με πρωτοβουλία του 1^{ου} ειδικού δημοτικού σχολείου ερευνήθηκαν οι στάσεις των εκπαιδευτικών Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης προς τα άτομα με νοητική καθυστέρηση. Τα στοιχεία συγκεντρώθηκαν μέσω γραπτού, ανώνυμου ερωτηματολογίου αυτό-αναφοράς που σχεδιάστηκε ειδικά για τους σκοπούς της ερευνητικής μελέτης. Περιείχε 15 ερωτήσεις στάσεων του τύπου Likert, χωρισμένες σε δύο κλίμακες. Η πρώτη, *Ισοτιμία – Αναγνώριση* αναφέρεται σε θέματα όπως αναγνώριση των ικανοτήτων και των δικαιωμάτων των ατόμων με ΝΚ για ευκαιρίες στην εργασία, την ψυχαγωγία και τη ζωή. Η δεύτερη, *Ενσωμάτωση στην εκπαίδευση*, αφορά την ενσωμάτωση της ειδικής αγωγής.

Από τα 190 ερωτηματολόγια που διανεμήθηκαν επιστράφηκαν τα 138. Λόγω ελλειπών απαντήσεων, το τελικό δείγμα απαρτίζεται από 135 εκπαιδευτικούς Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης από τους οποίους οι 57 ήταν άνδρες και οι 74 γυναίκες.

Αποτελέσματα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, ερωτώμενοι εξέφρασαν σχετικά σύγχρονες στάσεις προς την *Ισοτιμία-Αναγνώριση* των ατόμων με ΝΚ καθώς και προς την *Ενσωμάτωση στην εκπαίδευσή* τους. Φαίνεται ότι η πλειονότητα των ερωτώμενων πιστεύουν ότι ο συγκεκριμένος πληθυσμός μπορεί και πρέπει να έχει την ευκαιρία για μια φυσιολογική ζωή με δυνατότητες επαγγελματικής απασχόλησης και ψυχαγωγίας όπως και όλοι οι υπόλοιποι. Επιπρόσθετα, υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση των ατόμων με νοητική

καθυστέρηση είναι σημαντική και θα πρέπει πραγματοποιείται σε γενικού τύπου σχολεία και όχι σε ειδικά πλαίσια.

Το φύλο δεν διαφοροποίησε σημαντικά τις στάσεις των εκπαιδευτικών αν και οι άνδρες φάνηκε να Αναγνωρίζουν τα δικαιώματα των ατόμων με ΝΚ σε μεγαλύτερο βαθμό και να εκφράζουν πιο σύγχρονες στάσεις προς την Ενσωμάτωση στην εκπαίδευση από τις γυναίκες.

Όπως και σε προηγούμενη μελέτη (Padeliadou & Lampropoulou, 1997), η βαθμίδα εκπαίδευσης δεν φάνηκε να έχει σχέση με την ποιότητα των στάσεων. Αν σκεφτούμε ότι οι εκπαιδευτικοί και των δύο βαθμίδων είναι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης και δεδομένου ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι αυτό που πολλές φορές διαφοροποιεί τις στάσεις (π.χ. Antonak et al, 1989, Sevrisarianos, 1996) η έλλειψη διαφορών όσο αφορά την βαθμίδα δεν αποτελεί μεγάλη έκπληξη.

Οι εκπαιδευτικοί που είχαν κάποια επαφή με άτομο με ΝΚ Αναγνώρισαν τα δικαιώματα αυτού του πληθυσμού περισσότερο και υποστήριζαν σε μεγαλύτερο βαθμό την Ενσωμάτωση της ειδικής αγωγής από τους υπόλοιπους. Τέτοια στοιχεία έχουν αναφερθεί και σε προγενέστερες μελέτες (π.χ. Furnham & Pendred, 1983, Antonak et al, 1989, Αρώνη & Hegarty, 1997). Η διαφοροποίηση αυτή των στάσεων βάση της επαφής με άτομα με ΝΚ προσφέρει ένα βασικό επιχειρήμα για οποιαδήποτε προσπάθεια ένταξής τους στην ευρύτερη κοινωνία. Προφανώς, η ευκαιρία που έχουν οι «φυσιολογικά αναπτυγμένοι» να γνωρίσουν τις δυνατότητες και τα χαρίσματα, πολλές φορές, των νοητικά καθυστερημένων ατόμων βοηθάει την κατάρριψη μύθων σχετικά με την ζωή αυτού του πληθυσμού που εμπόδιζε την πρόσβασή τους στην εκπαίδευση, την εργασία και την ψυχαγωγία. Από την άλλη πλευρά, φαίνεται ότι ένα από τα κλειδιά για την αλλαγή των στάσεων προς τα άτομα με ΝΚ είναι και η προώθηση της συνύπαρξης ατόμων με και χωρίς ΝΚ σε όσο το δυνατόν πιο πολλές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής.

Παρ' όλο που η προϋπηρεσία δεν διαφοροποίησε σημαντικά τις στάσεις των εκπαιδευτικών προς την Ενσωμάτωση στην Εκπαίδευση, όσοι δήλωσαν προϋπηρεσία μεταξύ 0-10 έτη εξέφρασαν τις πιο σύγχρονες στάσεις σχετικά με θέματα ισοτιμίας και αναγνώρισης. Επίσης, ο μέσος όρος της κλίμακας Ενσωμάτωση στην εκπαίδευση δηλώνει ότι οι εκπαιδευτικοί Α/μιας και Β/θμιας εκπαίδευσης στην Κέρκυρα υποστηρίζουν με τέτοια κίνηση.

Επίλογος

Η Μαρία Δροσινού (2005) σχολιάζει ότι στην Ελλάδα, παρατηρείται μια μείωση του ενθουσιασμού που υπήρχε στις αρχές της δεκαετίας του ογδόντα για την σχολική ενσωμάτωση. Υποστηρίζει ότι η εκπαιδευτική ενσωμάτωση είναι μια δουλειά σύνθετη την οποία οι δάσκαλοι δεν θα πρέπει να αναλαμβάνουν και να πραγματοποιούν μόνοι τους από προσωπική ευαισθησία ή από διάθεση απόδειξης της επαγγελματικής τους ικανότητας. Σύμφωνα με τον Ευσταθίου (2003) η ανάπτυξη θετικών στάσεων από την πλευρά των εκπαιδευτικών της γενικής και της ειδικής αγωγής αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην προσέγγιση και την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου 2817/2000 για την ειδική αγωγή. Η θετική στάση των συμμετεχόντων της παρούσης μελέτης προς την ενσωμάτωση στην εκπαίδευση καθώς και η ανίχνευση στάσεων των εκπαιδευτικών με ανάλογες μελλοντικές έρευνες μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην εφαρμογή της ειδικής αγωγής στη χώρα μας.

Ανεξαρτήτως των στατιστικών ή μη διαφορών, η παρούσα μελέτη παρέχει μια πρώτη εικόνα των στάσεων του εκπαιδευτικού προσωπικού της Κέρκυρας προς τα άτομα με νοητική καθυστέρηση. Δεδομένου ότι υπάρχει περίπτωση κάποιοι από αυτούς να κληθούν να διδάξουν ή να δεχτούν στις εγκαταστάσεις τους κομμάτι αυτού του πληθυσμού είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι οι στάσεις τους τόσο προς την Ισοτιμία-Αναγνώριση όσο και προς την Ενσωμάτωση στην εκπαίδευση τείνουν να είναι περισσότερο σύγχρονες παρά παραδοσιακές. Γίνεται σαφές ωστόσο ότι με την γενικότερη τάση που κυριαρχεί τα τελευταία χρόνια για μεγαλύτερη αποδοχή των ατόμων με

ειδικές ανάγκες στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, η εκπόνηση επιστημονικών ερευνών για την καλύτερη αξιολόγηση των στάσεων προς τον συγκεκριμένο πληθυσμό γίνεται όλο και περισσότερο αναγκαία.

Βιβλιογραφία

1. Antonak R.F., Fiedler C.R. & Mulick J.A. (1989). Misconceptions relating to mental retardation. *Mental Retardation*, 27(2):91-97.
2. Αρώνη Δ. & Hegarty J.R. (1997). Οι στάσεις Ελλήνων εργοδοτών προς υπαλλήλους με νοητική καθυστέρηση. *Κοινωνική Εργασία*, 45:19-30.
3. Βάσιου-Πεδιαδιτάκη, Β. (1993). *Στάσεις των γονέων προς τα παιδιά τους με ειδικές ανάγκες και οι απόψεις τους για τα ειδικά σχολεία*. Ανέκδοτη μελέτη, Ιωάννινα.
4. Δροσινού, Μ. (2005). Σχόλιο πάνω σε ένα πρόλογο για την ενσωμάτωση παιδιών με αναπηρίες ή πολλαπλές αναπηρίες σε κοινό σχολείο στη Γαλλία. *Θέματα Ειδικής Αγωγής*, 29:69-74.
5. Ευσταθίου, Μ. (2003). Οι θεσμοί της σχολικής ένταξης κι η συμβολή τους στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. *Θέματα Ειδικής Αγωγής*, 20:23-29.
6. Furnham A. & Pendred J. (1983). Attitudes towards the mentally and physically disabled. *British Journal of Medical Psychology*, 56:179-187.
7. Jacques M.E., Linkowski D.C. & Sieka F.L. (1969). Cultural attitudes toward disability: Denmark, Greece and the United States. *International Journal of Social Psychiatry*, 16:54-62.
8. Kordoutis P., Kolaitis G., Perakis A., Papanikolopoulou P. & Tsiantis J. (1995). Change in care staff's attitudes towards people with learning disabilities following intervention at the Leros PIKPA asylum. *British Journal of Psychiatry*, 167(suppl.28):56-69.
9. Padeliadou S. & Lampropoulou V. (1997). Attitudes of special and regular education teachers towards school integration. *European Journal of Special Needs Education*, 12(3):173-183.
10. Petridou E., Skalkidis Y. & James J. (1990). *Children with special needs: serving quality, protecting rights*. Proceedings of a workshop in 6-9 September 1989. Athens, Greece.
11. Sakadami-Angelopoulou N., Tsikoulas J., Abatzides G. & Bagiatis K. (1994). Knowledge of and attitudes towards children with special needs by selected groups. *Perceptual and Motor Skills*, 79(1):19-23.
12. Sevrisarianos M. (1996). *The attitude of the Heraklion society towards people with a mental handicap*. Unpublished MPhil thesis, Department of Psychology, University of Keele.
13. Sieka F.L., Jaques M.E. & Hartl F.P. (1973). Attitudinal factor patterns across three cultures: Denmark, Greece and the United States. *International Journal of Social Psychiatry*, 19(1):10-18.
14. Tsiantis J., Perakis A., Kordoutis P., Kolaitis G. & Zacharias V. (1995). The Leros PIKPA asylum. Deinstitutionalisation and rehabilitation project. *British Journal of Psychiatry*, 167(suppl.28):10-45.